

Francisco Carrasquer.

Opgenomen in een koffiehuis en een restaurant in Lérida, voorjaar 1990.

Hij was speciaal voor dit gesprek uit Tárrega gekomen. Ik trakteerde hem.

We vallen midden in het gesprek over Cela, die de Nobelprijs had gekregen. Hij heeft veel gedaan voor rechts. Is een van de weinige na-oorlogse schrijvers in Spanje. Er is daar alleen een vacío, een gat.

Over z'n artikel over het surrealismo. Breton wordt de eerste genoemd, is het daarmee niet eens, denk aan pre-colombiaanse tijd. Waar en wanneer in Spanje gebruikt.

Over z'n relatie met Geerts in Groningen. Vanaf '53 tot '63 zat hij daar. Hij gaf toen in het hele land les, 3 maal per week. Met G. een vriendschap ontwikkeld. G. was ook libertario, gaf het blad 'de derde weg' uit, bekommerde zich weinig om geld, had slecht voor de oude dag gezorgd van Francisco. Te weinig pensioen omdat een aantal arbeidsjaren nooit aan de administratie waren doorgegeven. F. heeft niet te klagen, maar hij zag liever dat Maria-Antonia niet zou hoeven werken, zich aan haar beelden zou kunnen wijden. Haar werk bij de loterij is niet aangenaam en heel druk. Drie of vier loterijen erbij.

Wil je dat we over iets interessanter gaan praten?

H: Si. Eerst je volledige naam.

F: Maar die kan je overal vinden. Francisco Carrasquer Launed. De achternamen zijn zeer zeldzaam. In Valencia kom je nog wel een straat met de naam Carrasquer tegen, en Launed hoor je nergens. De 2e achternaam is die van m'n moeder. In Portugal is het juist andersom, eerst de naam van de moeder, dan die van de vader, een extreem feminismo. Launed heten alleen de familieleden. Onze familie is groot. De oudste is Felix, dan kwam er een zekere Ramon, Modesto, Antonio die had iets als polimyelitis of zo, die was heel slecht, heel ziek.. die is overleden toen hij zo'n 15 jaar was, en het laatste meisje ging ook dood. Van de kinderen gingen er 4 dood, als kind he.. en we bleven met ons zessen.. con el hermana stro (?), want m'n vader is 2 keer getrouwd geweest.. en uit het 2e huwelijk hadden ze alleen een zoon, die overleed aan tuberculose met 25 jaar. Die kleine is naar Frankrijk gekomen en daarom ging ik terug naar Frankrijk om te kijken of ik hem mee kon nemen.. naar een of ander sanatorium.. maar dat liep slecht af. Want in de trein pakte de politie hem op.. met de namen die hij had.. Carrasquer Alaiz.. want hij was van Alaiz, no.. een kleinzoon van Felipe Alaiz.. en met die namen pakten ze hem op en.. de gevangenis in.. En dat was.. met z'n tuberculose.. een ramp, een desastre.. Hij overleed kort daarna. M'n vader stierf ook aan tuberculose.. hij stierf in hetzelfde jaar als Stalin overleed, '52 of '53.

Net als de dood van Pions(?), dat zal ik me ook altijd blijven herinneren, dat was op de dag dat we in Frankrijk kwamen.. Dezelfde dag, de 11e februari van 1939 toen ging George (?) dood terwijl wij Frankrijk binnengingen. Muy jovencitos.. haciendo te dar mal a que se nos llamaban tribus.. is zoals we genoemd werden in Cataluña.. door mensen als Herrero (?), die op een

meeting riep: 'Estos tribus!'

Wel, estos tribus die kwamen zeer ordelijk in Frankrijk aan, de chef van de brigade vooraan, we liepen allemaal in de rij, we gaven onze wapens af als goede jongens.

H: Dat was toen je dienstplicht..

F: Na de oorlog.

H: Ben je vrijwillig de oorlog ingegaan of was het je quinta?

F: Vrijwillig, maar ze riepen me op. Ik was van '36, van de oproep van september '36. Ik stond op de lijst van de rekruten in Barcelona, in Sans, maar dat maakt niet uit.. En het begon in juli en ik moest dus twee maanden later, maar ik ging er vrijwillig eerder in, naar Aragon. Toen in Barcelona na een paar dagen de kolonnes georganiseerd werden ging ik mee. Zoals ook m'n broer Jose.

Maar dat andere dat was al aan het einde van de oorlog toen we aan het Catalaanse front waren. We zaten in de Sierra de Canvi, de sierra de Canvi(?) was de laatste plaats waar we ons laatste cabeza de puente vormden, een laatste steunpunt, enclave, om ondanks dat de oorlog was afgelopen, het franquisme te blijven bestrijden. Maar Blum, el señor Blum, wilde het niet, Frankrijk wilde dit niet en claro, we moesten rekenen op de steun van Frankrijk, op de achterhoede in Frankrijk. Er waren veel krachten daar en Jover.. die toen de chef was van de 6e divisie.. Het cuerpo de ejercito, bij voorbeeld, heeft drie divisies.. en met deze drie divisiones confederales wilden we achterblijven in de Sierra de Cadi.. om een front te vormen, een beurs, een zakje, zoals je dat in het Nederlands zegt, om het Franquisme aan te vallen, te infiltreren. En dit mislukte. Señor Blum liet ons in de steek, zoals ze ons met alles in de steek lieten.

Want het ontbrak ons bijvoorbeeld ook aan wapens, om mee te beginnen. We zouden die hebben moeten kopen maar ze zouden ze ons nooit geven. En dat weet ik heel goed, want een vriend van ons, van de familie, die heet Velazquez, hij was belast door het comité de milicias de Cataluña, om wapens in Frankrijk te kopen. Hij ging naar Parijs, ging daar praten met de autoriteiten.. maar er was geen kans op.

Ze waren bang voor de CNT dan voor het Franquisme, de socialisten. Dat was niet alleen hier, maar dat was algemeen, he.. Dat is wat ik in de oorlog heb gezien. Want in de oorlog was iedereen het erover eens dat de kollektieven ongedaan gemaakt moesten worden, de Raad van Aragon opgeheven, alles elimineren. Want de CNT was erger dan wat dan ook, claro.. Eso es una negacion del poder, una negacion de todo. Is een terreur. Dat is zoals in Holland in God geloven, nu is het gewoner dat je niet gelooft maar toen was het: 'maar in een goed, of in een iets moet je toch wel geloven?', en ik: 'ik niet, in geen enkele!' hahahaha. 'Hoe is dat mogelijk (in nederlands)'. Nu is dat veel normaler, ik geloof zo'n dertig procent, no, die niet gelovig is.

H: Deze Velazquez, is die dezelfde als degeen die in het dorp geweest is in de jaren dertig om te organiseren dat?

F: Ja, hij is er geweest, ja. Er waren 2 broers, maar de oudste was de intelligentste, die was wat slimmer, wat sceptischer, o sea. Dat is de tendens die intelligentere mensen vertonen, altijd wat meer geneigd naar het pessimisme, niet?

Esta lucidez, als er niet een sterke wil is, verliest het zich in

pessimisme in cynisme, no? Dat is een zeer veel voorkomend verschijnsel he, bij intelligentere kinderen zie je het vaak.. Dat er aan de ene kant wel een lucidez is die nodig is om de werkelijkheid te domineren, maar dat ze die aan de andere kant ook willen onderuithalen, willen toetesen is het waar of niet. La formula sencilla om dit probleem op te lossen zie ik in de kunst, dat is de enige manier om jouw werkelijkheid uit te drukken, daarin druk je jouw visie uit. Kunst is een andere wereld maken, zoals jij die ziet, zoals jij je die voorstelt, zoals jij die wilt, hem voelt. Dat is essentieel dat je je zo leert uitdrukken, want onrechtvaardigheid ziet men niet, die voelt men. Daarom zijn gevoelens zo belangrijk.

Juist vandaag heb ik een artikel in de Vanguardia gelezen, hier over. Een schrijver spreekt over de twee reacties, de ene komt van Vargas Llosa en de ander van Felipe Gonzalez, van La Rosa Conde, weet je wie dat is, La Rosa Conde? De spreekbuis van de regering die op vrijdag, dan houden ze een soort van ronde tafel conferentie, en hier zei Felipe Gonzalez dat er in politiek geen sentimenten zijn, en Vargas Llosa zei zoiets van... ze moeten er wel zijn, maar ze moeten beheerst, domineren, worden. En deze man zei dat als er in politiek en dat soort dingen geen gevoel, sentiment, dan is er niets. Want je moet de dingen kunnen voelen, ook de beslissingen op politiek nivo.

Dat is wat er ook voor de oorlog gebeurde, je ging door, je was blind, je wist niet waarheen, maar je had de knie in je buik gevoeld en het bloed voelen vloeien, enfin. Daarom ben ik van mening dat gevoel een element meer in het leven is, dat niet onderdrukt dient te worden, in tegendeel. Is een deel van de intellegentie. Want in de politiek moeten beslissingen niet zonder gevoel genomen worden, vooral nu is dat heel belangrijk, nu de beslissingen genomen worden door framatische dogmatici, en daarom is het belangrijk te kunnen rekenen op gevoel.

H: We hebben eerder wat gesproken over de illusie in de jaren dertig. Kun je me daarover nog iets meer vertellen?

F: Si, ja, weet je, het is in werkelijkheid heel moeilijk uit te leggen, want er zijn geen precedenten. Daarom is mijn probleem zo groot, het wordt zo'n lang verhaal.. want het is een vernieuwing, innovación.. die bijna vanaf het nulpunt plaatsvond, die bijna ontstond uit het niets.. want er was geen precedente, geen voorgeschiedenis, geen voorbeeld in de geschiedenis. Er was, zo je wil, een Italiaan, die min of meer (?).. en die kwam spreken uit naam van de Bakunistas.. (We praten over Fanelli?). Maar het verschijnsel op zich, het verschijnsel van een anarchistische volksbeweging, de wortels kwamen niet daarvandaan. Het laat zich niet makkelijk verklaren. Er zijn enige theorieën, wat boeken die over deze zaak spreken, die uitleggen hoe het anarchisme zich zo in Spanje heeft kunnen ontwikkelen en ze voeren daarvoor een aantal redenen aan.

In de Ruedo Iberico is een artikel verschenen, dat antwoord geeft op Alvarez Junco, de schrijver van het boek over de ideologie van het anarchisme, erg lang, want hierover zijn genoeg zaken uit te leggen. Entonces, para el, hij ontmantelt een beetje de vooroordelen die er bestaan over het millenerianismo. Bovendien is de term niet juist want het was geen eind van een duizendjarig rijk wat men wilde, maar voor toen, op hetzelfde moment, een duizendjarig rijk zou wel heel erg veel weg zijn. Maar velen

oordelen, of geloven, veel daarvan komt ook bij Brenan vandaan, Brenan heeft het er ook wat over, dat de religiositeit van het Spaanse volk zich se invierte, zich transformeert tot, overgaat in, zich richt tot (?sterker) tot, in het misticismo van het anarchisme, acrata, no.

Maar dat is een zaak die te ontmaskeren is, want als er in het anarchisme een mystiek is als sociale reactie, waarom zou die er dan niet zijn bij de socialisten of bij de communisten? Bij allemaal tref je een reactie op het kapitalisme, zowel bij de ene als bij de andere. En cambio, ze praten alleen maar over iets als mystiek, iets raars, wanneer ze 't hebben over de CNT, bij de anderen hebben ze daarover niets. Bien, dit elan, deze afan, dit enorme elan, in het frans betekent het tevens gebaar, handeling, het is een inspiratie, en tegelijkertijd een gebaar, een beweging.. een kolossale beweging, een massabeweging.

Entonces, de mensen konden toen nauwelijks lezen, ze luisterden vooral, want de literatuur was erg belangrijk, niet om te lezen, maar om te horen. Ik ben van mening dat dit een zeer belangrijk thema is, wanneer men spreekt over de pers, bijvoorbeeld CNT-ista, daar was er verschrikkelijk veel van, nietwaar, daar was een overvloed van he.. want zelfs de socialisten se marvillan, laten zich erop voorstaan, dat er zoveel tijdschriften, weekbladen, dagbladen waren en er waren er honderden, he, honderden in die jaren..

Bueno, incluso eso, zelfs voor mensen die niet konden lezen maakten ze dagbladen. Ik herinner me dat Quimet, dat was een arbeider, maar bueno, met een wat verlichte geest, un poco ilustrado, die las de kranten dagelijks. Hij pakte de 'Soli', begon te lezen en meteen zaten 40, 50 mannen, en soms een vrouw. Maar vrouwen kwamen er toen weinig, die kwamen wanneer er iets van demonstraties waren, ze deden mee met de eerste mei, maar ze begonnen zich wel al te mobiliseren.

Maar dat gebeurde heel veel: de literatuur beluisteren. De verspreiding van de lektuur verliep niet volgens de distributielijsten van de dagbladen, maar door de mensen die luisterden, die luisterden naar de lezingen. Por eso, kun je niet zeggen: 'er waren in onze statistieken zoveel afleveringen of exemplaren van de Quijote', bijvoorbeeld, no. Want er waren er verschrikkelijk veel meer, zoals bijvoorbeeld ook het theater. Ook daar kwam publiek en in, vanaf el '15, '16 kwamen er zeer veel mensen naar het theater en ze aguantaban muy bien, ze hielden het heel goed vol bij werken van Lope de Vega, precies zo als nu, want ze begrepen het, beter dan nu, want het was een taal die dichterbij hun taal stond, dan bijvoorbeeld bij de taal die bijvoorbeeld nu in de politiek gesproken wordt, die cynisch is en zo.

Maar wij denken nu dat die taal literair was, en dat is waar, hij was literair, maar was tegelijkertijd heel erg toegankelijk voor het publiek. Want de mensen lachten en reageerden huilend en todo igual ze begrepen alles, ze begrepen alles. Het lijkt een andere werkelijkheid. Het was een ander cultureel moment, het was verschillend (van nu).

Zoals ik je eerder zei, net zoals met de ballades, romances, no. Dat is ook een verbazingwekkend, curioso, verschijnsel. Dat iets wat zo prachtig en met een subtiliteit, cosas tan finas, zo'n geweldige populariteit heeft gehad.

Ze werden overal op de pleinen gezongen, en de mensen zongen mee, en vonden hun eigen intonatie, en ze werden geantwoord.

Ik herinner me de grootmoeder Alaiz, de moeder van Alaiz, die zong romances, en ze was geen vrouw met onderwijs, he. Ik herinner me nog steeds de ballades die zij zong, in huis.. de ballades van lang geleden he, uit de 14e, de 15e en de 16e eeuw, he. Dat is iets zeer..

H: Wanneer begonnen jullie in de straten te zingen? Met de republiek of al eerder?

F: Claro, met de republiek, de republiek. Want de republiek was de eclosión, de ontluiking. De ontluiking, dat is een woord dat men veel op bloemen toepast, maar hier gaat het ook heel goed, want dat is wanneer de mensen zich openen, no. Dat is wanneer ze zich uit de keteten bevrijden en zich wat openstellen. Vanaf het jaar '31, vanaf het grote feest, dat een beetje overbodig lijkt, omdat er daarna niet zoveel gebeurde, maar in die grote euforie dacht men dat er met de grote schoonmaak en zo begonnen werd. Maar ondanks dit alles, het was een groot feest dat de mensen in beweging bracht. Ik was in Barcelona toen de republiek begon, dat was in april, de 14e april in '31.. dat was iets fantastisch, claro, het was iets dat ik nooit eerder gezien had.. Iets vergelijkbaars, niet om de gebeurtenis, maar iets vergelijkbaars in Holland heb ik gevoeld toen Holland de wereldcup had gewonnen. Het leek er op, ik wil niet zeggen dat het er ook maar iets mee te maken heeft, maar esta salida, al die mensen die hun huis waren uitgekomen. Ik was er, en het kostte me wel een uur om m'n huis te bereiken he.

Was jij er niet toen niet, maar je bent je huis niet uitgegaan, pues, je bent wat egoïstisch.

Maar ik moest de deur uit, ik móest, he, en toen zag ik de overeenkomst, een euforie zo groot. En ook een beetje fanatisme: 'Ai, Nederland!' en zo.

En je weet niet wat de mensen toen allemaal dachten! Ze geloofden van alles.. De explosie van dat moment: Nu komt het geluk, nu hebben we vrijheid, nu hebben we rechtvaardigheid, en nu is het afgelopen met de grote onderdrukking van de caciques, en van de monarchie.. dat was het gevoel van de mensen. En langzamerhand begonnen mensen te beseffen, te zien, hier gebeurt helemal niets. Er wordt gepraat over de agrarische hervormingen, maar het gaat allemaal op dezelfde manier verder.. (onderbreking.)

H: En in het dorp was ook het idee van vrijheid gezaaid en leefde de illusie?

F: Si, si, de illusie. Die dag, overal, leefde men eso, leefde men in een droom. En claro, de mensen moesten wel ontmoedigd raken toen ze zagen dat.. in werkelijkheid gebeurt er niets.. Entonces, en dan groeit, op een geweldige wijze.. als je in de bars in Barcelona was.. en hoe kan je verklaren dat de mensen op het platteland zich in syndikaten gaan organiseren! Dit is een uitzondering! Dit is nog nooit eerder gebeurt, het platteland, de boeren.. zijn altijd egoïsten geweest, altijd op zichzelf gericht, hebben zich nog nooit druk om anderen gemaakt.. Dit is een verschijnsel dat zich alleen maar zo laat uitleggen.. de explosie die er plaats had gevonden, van een illusie zo groot, die had iedereen besmet. En toen het volk zag dat er niets gebeurde, dat het steeds maar weer later zou gaan gebeuren, ja er waren wel wat veranderingen van namen, men veranderde de namen van de straten, of van een plein, maar de mensen zagen dat alles

bijna hetzelfde verder ging, zonder dat er iets gebeurde. Je hoort nu spreken over 'libertad' van anti-politiek, of van 'libertad' over 'democracia pura', over 'libertad, libertad, libertad'.

Het was het hymno, volkslied van de riego, de irrigatie (?). Goytisolo heeft in een boek met essays geschreven over dit hymno de riego, en het boek heet ook 'libertad, libertad, libertad'. Maar het populaire irrigatielied, he, want er was ook een officieel volkslied, maar dat spreekt hier niet over, het zegt: 'subiran los curas cantando', etc. Als de republiek uitbreekt en de curas zingen 'libertad', de curas he, niet de arbeiders. En achter dit lied klinkt de vrijheid die de CNT altijd had nagestreefd, want met rechtvaardigheid, justicia, y eso, dat is een grote fout als de vrijheid daar niet bij betrokken wordt. Dat was altijd onze strijd: 'zonder vrijheid kan er geen justicia zijn'. Want alle justicia, als er geen vrijheid bij is, stelt de justicia niets voor, dan blijven we op dezelfde weg. Bueno, met vrijheid van meningsuiting, anders kan je geen oordeel over de rechtvaardigheid van de macht uitspreken. Want iemand kan nog zo aardig en goed zijn, een vergissing is altijd mogelijk, en daar moet over gesproken kunnen worden. Want het is makkelijk om fouten te maken, soms zelfs zonder dat men het in de gaten heeft. Daarom de vrijheid om te spreken. (Onduidelijk.)

H: Tot wanneer ben je toen in Barcelona gebleven?

F: Tot ik naar het front vertrok. We hadden daar een huis, waar we vanaf '35 gewoond hadden. Want zoals je weet hebben we daar een school opgericht, met de vier broers en zussen, in de calle Valdespir. Dat is de school waar Felix zo trots over zegt dat het de eerste libertaire school ter wereld was. Zo dacht ik er nooit over, maar het is waar, misschien wat erg overdreven, maar, vamos.

We lieten bijvoorbeeld de opinie van de ouders wel wat in de school toe, maar we hadden niet het idee een escuela autogestionaria te zijn begonnen, maar we wilden wel de kinderen in zo groot mogelijke vrijheid laten, en de ouders konden er in mee doen, dat wel. We organiseerden dus vergaderingen voor allemaal, en voor de ouders, maar toen nog niet met het bewustzijn zoals later, toen we dachten aan zelfbestuur.

M'n vader had het beroep van secretaris neergelegd, want naar het dorp keerde hij niet terug nadat hij gevangen had gezeten. Hij was te trots om zich aan de rijken van het dorp te vertonen en hij ging naar een ander dorp, in de buurt van Huesca. Daar woonde hij een jaar en toen kwam hij naar Barcelona en daar woonden we allemaal samen in de calle Paris.

En toen kwam de revolutie en als je 'mis primeros días en julio' hebt gelezen, weet je dat ik van de ene kant naar de andere trok, zonder tijd te nemen om te eten, en je weet dat ik muy comedor ben, he, noch had ik tijd om te slapen, en ik slaap graag. Maar het was een verschijnsel, dat niet makkelijk te verklaren is. Met een grote verwachting en zonder te moeten zwijgen op straat, dat was de eerste keer dat ons dat overkwam. En het was het resultaat van de revolutionaire gymnastiek, oefening, van daarvoor, ik weet het niet, het animo was zo groot.

En het feit dat we ons al een week aan het voorbereiden waren geweest in de wijk, in het ateneo in de buurt, een week lang

liepen we al wacht in de buurt. Ik herinner me dat we met een kanvaszak met bommen vervoerden, maar bommen die we zelf gemaakt hadden he, en met pistoletes, pistooltjes, hahaha, maar we waren voorbereid op, als de zaak zou beginnen, zouden we naar buiten gaan, naar buiten, maar voorbereid. We waren slecht voorbereid, want er zijn onnodig doden gevallen, mensen die midden op straat bleven lopen, niet naar een portaal zochten, of dicht tegen de muur gingen staan, het eigen lichaam beschermen, nee, en zo zijn er veel doden gevallen, he.

En verder hebben we, een vriend en ik, ook meegedaan met het aanvallen van pedralbes, toen we naar die kazerne trokken, waren er al veel soldaten die zich hadden teruggetrokken, he, toen ze zagen dat de zaak al half verloren was, maar op straat was voor hen de mislukking, el fracaso, begonnen, want zij die wachtten in de kazerne en zagen dat de anderen niet terugkwamen en zeiden: 'dan gaan wij er ook vandoor.' Maar als deze poging, deze actie van ons mislukt zou zijn, zouden zij toch nog in opstand gekomen zijn, he, dat is zeker. De chico met wie ik was, die was al in Marokko geweest en had daar iets van guerilla geleerd, en met hem gingen we stap voor stap, naderden we tactisch de kazerne, en wisten we er binnen te dringen. En later vormden we er het comité, in de kazerne, zodat er geen bazen, jefes, meer zouden opstaan, dat was zijn idee. Want er vonden afschuwelijke wraakakties plaats, en zonder duidelijke redenen, he. Je hebt een pistool in de hand en zin om te doden, dan doodt je.

Ik ben later in Marokko geweest, toen ik tijdens Franco in dienst moest. Na de oorlog, na de gevangenis, dat is ook iets raars, haha, kwamen er 2 guardias civiles, una pareja, die kwamen me vertellen dat ik vrij ben. Maar ik ben vrij om een paar dingen te doen. 'Pero, hombre, wat gebeurt hier, ben ik vrij, of ben ik niet vrij?' 'Si, si, maar we moeten je naar de casa de reclutas brengen', en ze brachten me rechtstreeks, zodat ik niet kon ontsnappen naar de casa de reclutas om de militaire dienst in te gaan.

Daar werd hij ontvangen door een meerdere die hem, voordat hij naar Melilla vertrok 14 dagen vakantie gaf. Die bracht hij thuis door.

F: Ik werd ingedeeld bij een speciaal korps, dat voor tweederde uit Moren en Marokkanen bestond en voor eenderde uit Europeanen. Want ze spraken daar niet over Spanjaarden, ze hadden het over Afrikanen en Europeanen. En eenderde van de Europeanen waren Spanjaarden, net zoals ze ook in Frankrijk hebben. En ik was daar drie jaar he, drie jaar in militaire dienst, daar. Maar ik wist het een en ander te regelen zodat ik het niet zo slecht had. Drie maanden was ik er, vanaf juli en in september is het de schutspatroon van het leger, la virgen de emaculada, de vlekke, onbevleete vrouw, en ter ere daarvan had de kolonel een literaire prijsvraag, concurso, georganiseerd, voor een gedicht, een essay, of zoiets, en ik leverde daar 2 dingen in.

Een jonge kapitein, van mijn leeftijd, die kwam uit een dorp dicht in de buurt waar Garcia Lorca had gewoond en hij had leren lezen en las veel, en hij nam me apart en zei: 'jij blijft in het kantoor, als schrijver, en je vertelt me wat je nodig hebt om te

doen wat je wilt, je vertelt me welke middelen je nodig hebt, je staat onder mijn bescherming en je doet wat je wilt.' En toen begon ik met het beroep van schrijver he, haha.

Dat was dus een toeval, en claro, met m'n opleiding op het seminarium en de voorbereiding op de universiteit, dat had wel enige waarde he.

En niet dit alleen, maar ik gaf ook les aan de brigades en aan de sergeants, de sergeants zijn sub-oficiales, onderofficieren en de brigades zijn, zijn bijna tenientes, no, en zij die op een gegeven moment tenientes kunnen worden, chusqueros heetten die, die kwamen uit de kazerne en niet van de academie, en zijn dus altijd minder in rang, hebben een mindere opleiding.

En ik gaf ze les, aan de corporaals, de sergeants en aan de tenientes die zich goed gedragen hadden, want ze wilden examen doen, want soms werden er examens afgenomen, grammatica of zo. En ik verdiende hiermee een beetje, ze gaven ons 2,15 per dag, aan de anderen 2 reales, de sergeants en de corporaals betaalden voor hun lessen, en daardoor was ik in staat om iedere maand iets naar huis te sturen, want daar was nog steeds de tuberculeuze broer.

En toen ik er uit kwam moest ik weer helemaal van voren af aan beginnen, want de vier jaar seminarium telden niet, die telden hier toen niet. Ik moest me zelfs weer inschrijven en in het eerste jaar beginnen en daarom was ik ook laat met de universiteit, deed ik alles later. Toen ik naar de universiteit ging was ik 38, 39 jaar, en de anderen waren 21, 22. Ik heb altijd bij jongeren gezeten, ook in militaire dienst, claro, toen was ik zo'n 28, na de oorlog en na de gevangenis. Zeven jaar heb ik verloren en als ik de jaren op het seminarium daarbij optel zijn het er 11. En daarna het exilio.

Gaat door over het geld dat mensen gaan ontvangen van de staat omdat ze in de gevangenis hebben gezeten, meer dan 3 jaar. Hij ontvangt niets, maar Felix waarschijnlijk wel.

Dit ziet hij als een eerste keer dat er een staatsingrijpen plaatsvindt, een overheidsbemiddeling tussen strijdende partijen.

Gedurende eeuwen was de staat in Spanje alleen maar belastingophaler en niet zoals in Nederland een bemiddelaar. Nu langzamerhand zorgt de staat er voor dat er wegen worden aangelegd, dus dat er openbare voorzieningen komen. Totnogtoe niets van dat alles.

Ook de werken van Primo de Rivera ziet hij als werk van een zeer geïsoleerde staat.

Voorbeeld van Fleta in het dorp. Een briljant tenor uit de jaren '20, '30, uit een zeer arme familie. Hij kwam eens zingen en ontving aplaus, maar toen hij propaganda voor de Unión Patriótica maakte, moest hij maken dat hij wegkwam, want de menigte zou hem kunnen lynchen. Dit was de partij van Primo de Rivera, niet erg geliefd dus.

Dit was ook een reden waarom een anti-staats, overheidsbeweging als de libertaire zo'n enorme aanhang kreeg. Anti-politiek, zoals Spanje steeds geweest is, geen vertrouwen in de politiek, ook geen gezonde kritiek zoals in Ned.

De exlotación es un pucherato, een spaans woord als caciquismo. Dat is de arreglo van de elecciones. De cacique stond in dienst

van een rijke, en wanneer de verkiezingen er waren, bood hij mensen een duro, veel geld toen, aan om te gaan stemmen, op de goede partij natuurlijk. Dit heeft hij in het dorp met Fleta zien gebeuren.

Einde kant 1.

Over de cura in het dorp: een man van goud, hij leerde de kinderen zingen en spelen, maar in z'n vrije tijd zocht hij de rijken op, dat was altijd al zo gegaan.

Het anti-klerikalisme: de cura praatte in naam van Christus maar gingen altijd met de rijken om. Dat er nog wel vrouwen naar de kerk gingen is meer een psychologische kwestie.

H: Was het voor jou niet moeilijk om naar het seminarium te gaan terwijl je ideeën had die..

F: Nee, nee, ik had helemaal geen ideeën. Wat er gebeurde was dat ik omging met een vriendje dat de middelbare school wilde doen, en omdat er geen andere mogelijkheden waren, hup, naar het seminarium. En m'n oom gelukkig, en dat was het. En m'n droom was om missionaris te worden en duizenden mensen goed te doen. Maar in het derde jaar begon ik me dingen af te vragen, zoals: waarom hoeven curas niet te werken, waarom trouwen ze niet. Als het mensen zijn moeten ze ook als de anderen behandeld worden, en niet met privileges omringd worden.

Met deze vragen naar iemand gegaan die problemen en vragen behandelt die betrekking hebben op de leer en zo, een soort van mentor. Hoe is het mogelijk dat mensen van dingen vrijgesteld zijn alleen maar omdat ze in god geloven.

Na het derde jaar wilde hij na de zomervakantie niet terugkeren, maar wilde wel verder leren en z'n vader niet langer financieel belasten. Vader liet hem naar Barcelona gaan toen hij vertelde dat hij daar wilde werken en studeren, een liberale vader.

Hij ging groente en fruit verkopen in een winkel en van studeren kwam niet al te veel. 's Morgens om zes uur op om 't spul in te kopen en de dag duurde tot 11 uur 's avonds, dan cenaren en dan aan de studie.

'Maar dit was nog altijd minder erg dan daarvoor. De kerk liet je ook iedere dag om 6 uur opstaan en op zondag zelfs nog vroeger om naar de mis te gaan.

Ik woonde toen dicht bij de Sagrada familia en ik moest daar de mis dienen in de crypte iedere zondagmorgen.'

Een vriend: 'als de republiek er is dan..'

Noemt nog meer oorzaken waarom hij langzaam maar zeker de kerk vaarwel heeft gezegd. Onschuldige kinderen bijvoorbeeld die niet geloven gaan niet naar de hemel. Zijn twijfel werd steeds groter en op zekere dag ging hij niet meer naar de mis.

'Wat is er aan de hand vroeg vader, ga je niet naar de mis? nee, zei ik, ik geloof niet meer.'

En daarna natuurlijk veel van Felix gehoord. Hij was al in Barcelona geweest, en met veel mensen gepraat, en over veel zaken zoals de CNT, en hij had met Felipe Alaiiz gesproken. We waren

familie, niet van bloed, maar aangetrouwen mijn vader en die heeft hem nog helpen ontsnappen uit de handen van de guardia civil. Felipe Alaiz die kwam hier toen mijn vader hier secretaris was. En ondanks wat jaloezie en zo in de familie trouwde hij met Mariana.
Paradoxen in de familie.

De grote verschillen tussen José en Felix en hemzelf.